

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ**RESTRICTIVE MEASURES IN THE DOMESTIC VIOLENCE PREVENTION SYSTEM**

Романцова С.В.

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Львівський державний університет внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0003-0888-5934

У статті на підставі комплексного системного аналізу чинного законодавства розглянуто поняття, ознаки та види обмежувальних заходів в системі протидії домашньому насильству. Встановлено, що Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами зобов'язує держави вживати необхідних заходів, щоб обмежувальні заходи були доступними та ефективними. Визначено кримінально-правову рамку обмежувальних заходів в системі протидії домашньому насильству. У статті проведено аналіз заходів, які передбачені статтею 91–1 Кримінального кодексу України. Встановлено, що в теорії кримінального права трактування обмежувальних заходів неоднозначне.

З'ясовано, що обмежувальні заходи протидії домашньому насильству можуть мати різну галузеву приналежність, виявлено низку проблем у застосуванні обмежувальних заходів, оскільки вони не узгоджуються з нормами іншої галузей права.

Визначено, коло осіб до яких застосовуються обмежувальні заходи. Зазначено, що до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, можуть застосовуватись обмеження але вони не повинні порушувати її права та законні інтереси. Водночас, застосування обмежувальних заходів покликане захистити та відновити порушені права осіб, які зазнали фізичного, психологічного або економічного насильства. Внесення у кримінальний закон обмежувальних заходів є наслідком імплементації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Обмежувальні заходи стають дієвим інструментом протидії домашньому насильству, що дає можливість захистити право людини на свободу від насильства. Застосування обмежувальних заходів забезпечує ефективну протидію домашньому насильству в суспільстві.

Ключові слова: обмежувальні заходи, домашнє насильство, протидія.

In the article, based on a comprehensive systemic analysis of the current legislation, the concepts, signs and types of restrictive measures in the system of combating domestic violence are considered. It has been established that the Convention of the Council of Europe on preventing and combating violence against women and domestic violence obliges states to take the necessary measures so that restrictive measures are available and effective. The criminal-legal framework of restrictive measures in the system of combating domestic violence is determined. The article analyzes the measures provided for by Article 91-1 of the Criminal Code of Ukraine. It has been established that the interpretation of restrictive measures in the theory of criminal law is ambiguous. It has been found that restrictive measures against domestic violence can have different branch affiliations, a number of problems in the application of restrictive measures have been identified, as they are not consistent with the norms of other branches of law.

The circle of persons to whom restrictive measures are applied has been determined. It is noted that restrictions may be applied to a person who has committed a criminal offense, but they should not violate his rights and legitimate interests. At the same time, the application of restrictive measures is intended to protect and restore the violated rights of persons who have suffered physical, psychological or economic violence. The introduction of restrictive measures into the criminal law is a consequence of the implementation of the Convention of the Council of Europe on the prevention of violence against women and domestic violence and the fight against these phenomena. Restrictive measures become an effective tool against domestic violence, which makes it possible to protect the human right to freedom from violence. The use of restrictive measures ensures effective countermeasures against domestic violence in society.

Key words: restrictive measures, domestic violence, counteraction.

Постановка проблеми. Євроатлантичний курс акцентує увагу на імплементації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка набула чинності для України 1 листопада 2022 року. Як наслідок відбуваються трансформативні зміни системи протидії домашньому насильству в Україні у процесі застосування обмежувальних заходів передбачених ст. 91-1 Кримінального кодексу України для посилення забезпечення інтересів постраждалих, зміни насильницької та формування моделі неагресивної поведінки кривдника.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню обмежувальних заходів у системі кримінально-правових заходів реагування, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство приділялося не достатньо уваги, окремі аспекти висвітлено у працях І.В. Глов'юк, А.Є. Олійніченко, Ю.М., Ковалика, О.В. Харитоновой, А.Я. Шинкарука, А.М. Яценка.

Метою статті є дослідження через поняття, ознаки, види виокремити практичне значення обмежувальних заходів в системі протидії домашньому насильству.

Виклад основного матеріалу. Стамбульська конвенція, більшість положень якої імплементавані у законодавство, зобов'язує держави вживати необхідних за-

ходів або інших заходів для забезпечення того, щоб компетентним органам надавалися повноваження видавати приписи в ситуаціях безпосередньої небезпеки про те, щоб особа, що вчинила домашнє насильство, звільнила місце проживання постраждалої особи або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, на достатній період, та заборонити правопорушнику заходити до місця проживання постраждалої або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, або контактувати з постраждалою або особою, яка знаходиться в ситуації ризику, надаючи пріоритет безпеці постраждалої або особи, яка знаходиться в ситуації ризику. Протидіючи домашньому насильству, держави вживають заходів для забезпечення того, щоб обмежувальні заходи були:

- 1) доступними для невідкладного захисту та без покладення неналежного фінансового або адміністративного тягаря на постраждалу особу;
- 2) виданими на певний період або до їхньої зміни чи зняття;
- 3) у разі необхідності виданими на основі *ex parte*, що має негайну дію;
- 4) доступними незалежно від іншого правового провадження або на додаток до нього;
- 5) дозволенними бути представленими в подальшому правовому провадженні [1].

Обмежувальні заходи висвітлено в окремому розділі КК України з однойменною назвою. Якщо апелювати до доктрини кримінального права, то обмежувальні заходи визнаються такими, що: належать до інших некаральних, хоча й примусових заходів кримінально-правового характеру; належать до інших кримінально-правових заходів; не є ні одними зі складових елементів кримінальної відповідальності, ні її окремою формою, самостійно не признаються, а за правовою природою обмежувальні засоби, які передбачені у КК України, необхідно відносити до засобів безпеки [2, с. 15].

Обмежувальні заходи у системі протидії домашньому насильству знаходять своє нормативне вираження: 1) у КК та КПК України у вигляді обмежувальних кримінально-правових заходів (ст. 91-1 КК України) або обмежувальних заходів як засобів забезпечення запобіжних кримінальних процесуальних заходів (ч. 6 ст. 194 КПК України); 2) у КУпАП у вигляді «направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі» як спеціального заходу, передбаченого законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; цей захід може застосовуватися водночас з певним адміністративним стягненням (ст. 39-1 КУпАП); 3) у ЦПК України у вигляді обмежувального припису («Глава 13. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису» ЦПК України) [3, с. 75].

Правовий аналіз, дає змогу розуміти, що обмежувальні заходи протидії домашньому насильству можуть мати різну галузеву приналежність: а) кримінально-правову (обмежувальні заходи), б) кримінальну процесуальну (запобіжні заходи), в) адміністративно-правову або г) цивільно-правову (спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству: терміновий заборонний або обмежувальний припис стосовно кривдника) [4, с. 28].

Тенденція посилення гнучкості кримінального права, здатного пропонувати інші інструменти, окрім кримінальної відповідальності, для захисту прав людини і попередження злочинності набрала «обертів» активного впровадження в Україні обмежувальних заходів у справах домашнього насильства. За твердженням О.В. Харитонові обмежувальні заходи є яскравим проявом подальшого розвитку у сучасному кримінальному праві ідеї «багатокільності». За своєю природою ці заходи тяжіють до так званих «заходів безпеки», що спрямовані перш за все на захист потерпілої особи та попередження вчинення особою повторного домашнього насильства [5, с. 35].

Обмежувальні заходи кримінально-правового характеру, передбачені ст. 91-1 КК України характеризуються такими ознаками:

1) підставою їх застосування є вчинення суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки складу кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, а не складу іншого кримінального або адміністративного правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;

2) метою їх застосування є забезпечення безпеки потерпілого від домашнього насильства та можливе його примирення з потерпілим від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, а також попередження повторного вчинення такого кримінального правопорушення на стадії виконання ухваленого судом рішення;

3) кримінально-правові обмежувальні заходи можуть бути застосовані судом кримінальної юрисдикції на строк від одного до трьох місяців, а також за потреби можуть продовжуватися на інший визначений судом строк, але не більше ніж на 12 місяців;

4) такі обмежувальні заходи можуть бути застосовані виключно судом на стадії судового розгляду крими-

нального провадження під час ухвалення судом рішення про призначення покарання, звільнення від покарання (ст. 374 КПК України) або звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 284–289 КПК України);

5) адресатом їх застосування є засуджений кривдник, засуджений та звільнений від покарання кривдник, а також кривдник, звільнений від кримінальної відповідальності;

6) у разі вчинення кримінального правопорушення військовослужбовцем суб'єктом контролю за виконанням обмежувальних заходів є орган пробації або командир військової частини [6].

Під обмежувальними заходами, передбаченими ст. 91-1 КК України розуміють – інші відмінні від покарання примусові заходи кримінально-правового характеру, що полягають у визначених кримінальним законом України заборонах та обмеженнях щодо реалізації прав і свобод кривдника, а також обов'язках щодо виконання певних дій, спрямованих на корекцію його соціальної поведінки, та застосовуються в інтересах потерпілого від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, а також звільнення з підстав, передбачених цим законом, від кримінальної відповідальності чи покарання [5]. Як зазначає Шинкарук А., метою цих заходів є примирення з потерпілим та запобігання вчиненню кривдником щодо потерпілого нового кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, а сутністю обмежувальних заходів є забезпечення або захист потерпілого від кривдника, мінімізація на певний час взаємодії між кривдником і потерпілим [4].

КК України, окреслює коло осіб, до яких обмежувальні заходи можуть застосовуватися, і воно складається з:

– осіб, яким призначене покарання не пов'язане з позбавленням волі;

– осіб звільнених від кримінальної відповідальності;

– осіб звільнених від покарання.

У ст. 91-1 КК України, визначено види обмежувальних заходів, які застосовуються в інтересах потерпілого від злочину пов'язаного з домашнім насильством, суд у свою чергу, може застосовувати один або декілька обмежувальних заходів, а саме:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;

2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;

3) заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

У зв'язку зі систематичним вчиненням ОСОБА_7 домашнього насильства 28.03.2022 року Полонським районним судом у справі № 681/233/22 ухвалено рішення, яким задоволено заяви ОСОБА_5 та ОСОБА_6 про видачу обмежувального припису у вигляді заходів тимчасового обмеження прав обвинуваченого з покладенням на останнього на 6 місяців обов'язків у виді заборони ОСОБА_7 перебувати та наблизитися на відстань ближче 100 метрів до місця проживання ОСОБА_5 та ОСОБА_6, що мешкають в АДРЕСА_1» [7], аргументація, чому саме відстань 100 метрів, і чи забезпечить достатню безпеку постраждалої особи у виroku відсутня.

4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми [8], і тут виникає питання щодо строку направлення, для прикладу, у виroku Жовківського районного суду зазначено, враховуючи

систематичність вчинення домашнього насильства по відношенню до потерпілої, суд приходить до висновку, що в інтересах потерпілої від злочину, пов'язаного з домашнім насильством необхідно застосувати до обвинуваченого обмежувальний захід, поклавши на нього обов'язок, передбачений п. 5 ч. 1 ст. 91-1 КК України, а саме, направити ОСОБА_3 для проходження пробачійної програми на строк 1 місяць, яким чином пробачійна програма, яка передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити, буде реалізована, і які зміни відбудуться у кривдника який систематично вчиняє домашнє насильство за місяць.

Водночас, аргументація незастосування обмежувальних заходів передбачених ст. 91-1 КК України судами, руйнує віру у справедливість та застосування дієвих інструментів протидії домашньому насильству, а саме, рішення Чигиринського районного суду Черкаської області, зазначено, що в інтересах потерпілого від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених ККУ, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені визначенні обов'язки, водночас, суд зауважує, що застосування обмежувальних заходів із покладенням на засудженого обов'язків, передбачених ст. 91-1 КК України, є правом, а не обов'язком суду.

Крім того, з урахуванням наявності в Україні воєнного стану, скорочення підприємницької активності та відсутності робочих місць та приймаючи до уваги обставини справи і характеристику особи кривдника, який є сільським мешканцем, працює за наймом, має мінливий дохід, а також враховуючи віддаленість місця проживання засудженого від місця проходження програми для кривдників в м. Чигирин, куди треба добиратися транспортним сполученням, яке не є регулярним, але є вартісним, покладення такого обов'язку буде, на переконання суду, надмірним тягарем для засудженого [9].

Водночас, Комінтернівський районний суд Одеської області вважаючи, що в судових дебатах, прокурор про-

сив обрати обвинуваченому покарання у вигляді позбавлення волі строком на 1 рік 6 місяців, послаючись на те, що своєю поведінкою під час розгляду справи обвинувачений не доводить своє щире каяття, оскільки продовжує вчиняти правопорушення відносно членів своєї родини. За результатом ознайомлення з досудовою доповіддю на обвинуваченого ОСОБА_4, підготовленої Одеським РВ № 3 філії ДУ «Центр пробачії» в Одеській області, судом встановлено, що орган пробачії вважає, що виправлення обвинуваченого без позбавлення або обмеження волі на певний строк може становити небезпеку для суспільства. Суд, на підставі встановлених обставин вважає необхідним та достатнім обрати ОСОБА_4 міру покарання у виді позбавлення волі зі звільненням від його відбування з випробуванням із встановленням іспитового строку відповідно до положень ст. 75 КК України, оскільки суд вважає, що виправлення обвинуваченого, є можливим без ізоляції його від суспільства, але застосування обмежувальних заходів, передбачених ч. 1 ст. 91-1 КК України, в даному випадку, суд визнає обов'язковим.

Застосувати в інтересах потерпілої ОСОБА_5 обмежувальні заходи до ОСОБА_4 як до особи, що вчинила домашнє насильство та покласти на ОСОБА_4 такі обов'язки:

- заборонити перебувати в місці спільного проживання з ОСОБА_5 за адресою: АДРЕСА_2;
- заборонити наблизитися на відстань 100 метрів до місця, де ОСОБА_5, як особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- направити ОСОБА_4 для проходження програми для кривдників.

Встановити строк застосування обмежувальних заходів три місяці з дня набрання вироком законної сили.

Отже, з врахуванням положень прописаних у Стамбульській конвенції та відповідальності держави за надання допомоги постраждалим, забезпечення належної безпеки, віддаляючись від каральної політики навязаної нам державою агресором та маючи дієві інструменти протидії домашньому насильству вигляді обмежувальних заходів, виникає необхідність ефективного їх застосування судами та усією системою у належній взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Офіційний переклад. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
2. Гловюк І. В. Обмежувальні заходи за КК України та кримінальне провадження на підставі угоди про примирення: чи дотримуються інтереси потерпілих? Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Захист соціально вразливих груп: міжнародний та національний виміри» (19 жовтня 2023 року, Київ). Київ: Академперіодика, 2023. С. 14–19.
3. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства: навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін.; за ред. І. Гловюк, Н. Лащук, С. Романцової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.
4. Шинкарчук А. Я. Кримінально-правові заходи реагування на прояви домашнього насильства : дис. ... докт. філософ. : 081 «Право», 08 «Право» / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. С. 143. URL: <https://univd.edu.ua/files/articles/163289/thesis.pdf>
5. Харитоновна О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Науково-практичний посібник. Харків. 2018. С. 344.
6. Яценко А. М. Обмежувальні заходи кримінально-правового характеру: окремі міркування з приводу нормативної визначеності причиннофакторного комплексу їх здійснення та загальних засад застосування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2022. № 1 (26). С. 24–31.
7. ЄДРПР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105341030>
8. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001р. Закон від 05.04.2001 № 2341-III (Редакція станом на 23.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
9. ЄДРПР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114473186>
10. ЄДРПР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114916221>